

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Психологічне благополуччя старшокласників з різними акцентуаціями
характеру»

Студента (ки) 2 курсу групи ЗПС-61
другого (магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Психологія»
за спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ
Ускової Ю.І.

Керівник: к.психол.н., доцент
Зуєв І.О.

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _____

Кількість балів: _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

м. Харків – 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	7
1.1. Психологічне благополуччя: суть поняття, критерії та підходи до вивчення.....	7
1.2. Акцентуації характеру як варіант норми: класифікації, типи, особливості в підлітковому віці.....	8
1.3. Взаємозв'язок акцентуацій характеру з емоційним станом та психологічним благополуччям.....	11
1.4. Вікові особливості старшокласників у контексті формування емоційної стабільності та самоусвідомлення.....	13
1.5. Аналіз сучасних досліджень за темою.....	15
Висновки до 1 розділу.....	18
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	19
2.1. Мета, завдання та гіпотеза емпіричного дослідження.....	19
2.2. Характеристика вибірки дослідження.....	20
2.3. Характеристика використаних методик.....	23
2.3.1. Модифікований опитувальник для ідентифікації типів акцентуацій характеру у підлітків (за О. Є. Лічком).....	23
2.3.2. Опитувальник «Індекс благополуччя ВООЗ-5» (WHO-5 Well-Being Index).....	25
2.3.3. Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф (Ryff Scales of Psychological Well-Being).....	25
2.3.4. Методика KIDSCREEN-10.....	26
2.4. Організація та процедура проведення емпіричного дослідження.....	27
2.5. Методи обробки та аналізу результатів.....	30

Висновки до 2 розділу.....	32
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЗВ'ЯЗКУ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ З ТИПАМИ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ У СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	33
3.1. Рівень психологічного благополуччя старшокласників	33
3.2. Розподіл типів акцентуацій характеру в досліджуваній вибірці.....	34
3.3. Порівняльний аналіз психологічного благополуччя за типами акцентуацій характеру.....	35
3.4. Взаємозв'язок соціально-демографічних показників досліджуваних з благополуччям та акцентуаціями характеру.....	39
3.5. Інтерпретація результатів: психологічні закономірності, ризики та ресурси.....	48
3.6. Практичні рекомендації для роботи з учнями різних типів характеру.....	50
Висновки до 3 розділу.....	53
ВИСНОВОК.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
АНОТАЦІЇ.....	60

ВСТУП

У період старшого шкільного віку особистість проходить етапи самовизначення, інтенсифікується пошук ідентичності та формуються ключові риси характеру. У цьому віці часто проявляються акцентуації характеру – варіанти норми, які за певних умов можуть ускладнювати адаптацію до соціального середовища та впливати на психологічне благополуччя. Потреба дослідження зв'язку між типами акцентуацій характеру та суб'єктивним благополуччям обумовлена необхідністю виявлення потенційних чинників ризику та ресурсів для психоемоційного розвитку учнів.

Актуальність дослідження.

На тлі зростання уваги до психічного здоров'я молоді дослідження суб'єктивного психологічного благополуччя набуває особливої актуальності. З огляду на численні виклики, з якими стикаються сучасні старшокласники (зміни в освітньому середовищі, емоційне вигорання, соціальні тривоги), актуальним є вивчення впливу індивідуально-психологічних особливостей, зокрема акцентуацій характеру, на їхнє сприйняття життя, задоволення собою та навколишньою реальністю. Результати дослідження можуть лягти в основу профілактичної та корекційної роботи шкільних психологів.

Об'єкт: Психологічне благополуччя особистості в старшому шкільному віці.

Предмет: Психологічне благополуччя старшокласників із різними типами акцентуацій характеру.

Мета: Вивчити особливості психологічного благополуччя старшокласників із різними типами акцентуацій характеру.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові підходи до вивчення психологічного благополуччя та акцентуацій характеру.
2. Визначити типи акцентуацій характеру у старшокласників за методикою О. Є. Лічка.

3. Дослідити рівень психологічного благополуччя за допомогою шкали психологічного благополуччя К. Ріфф.
4. Визначити рівень суб'єктивного благополуччя за допомогою опитувальника «Індекс благополуччя ВООЗ-5» (WHO-5).
5. Оцінити загальне суб'єктивне сприйняття якості життя старшокласників за допомогою методики KIDSCREEN-10.
6. Проаналізувати взаємозв'язки між типами акцентуацій характеру та показниками психологічного і суб'єктивного благополуччя.
7. Визначити відмінності у рівнях психологічного благополуччя між старшокласниками з різними типами акцентуацій характеру.
8. Розробити рекомендації щодо підтримки психологічного благополуччя учнів з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей їхнього характеру.

Гіпотеза дослідження:

Старшокласники з різними типами акцентуацій характеру мають статистично значущі відмінності у рівнях психологічного та суб'єктивного благополуччя.

Методи дослідження:

Теоретичні: аналіз, узагальнення та систематизація наукових джерел із проблеми дослідження.

Емпіричні:

1. Модифікований опитувальник для ідентифікації типів акцентуацій характеру у підлітків (О. Є. Лічка);
2. Опитувальник «Індекс благополуччя ВООЗ-5» (WHO-5 Well-Being Index) (адаптація Л. М. Карамушки, К. В. Терещенко, О. В. Креденцер);
3. Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф (Ryff Scales of Psychological Well-Being, PWB);
4. Методика KIDSCREEN-10.

Вибірка: 112 старшокласників (учні 10–11 класів).

Очікувана практична значущість.

Отримані результати можуть бути використані фахівцями в галузі психології освіти для розробки індивідуалізованих психопрофілактичних і корекційних програм, спрямованих на підвищення психологічного благополуччя старшокласників з урахуванням особливостей їхнього характеру. Це сприятиме збереженню психічного здоров'я молоді та забезпеченню їхньої успішної соціальної адаптації.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

1.1. Психологічне благополуччя: суть поняття, критерії та підходи до вивчення

Психологічне благополуччя (Psychological Well-Being, PWB) — це багатовимірний суб'єктивний стан, який характеризується не лише як задоволеність життям, а як реалізація особистісного потенціалу і якість психо-емоційного функціонування. Найвідоміша модель — модель Ріфф, яка виділяє шість складових:

1. Самоприйняття — позитивне ставлення до себе, прийняття своєї історії, обмежень і недоліків
2. Позитивні стосунки з іншими — здатність формувати теплі, глибокі взаємини, чутливість до потреб інших.
3. Автономність — незалежність, внутрішня регуляція без надмірного впливу соціальних очікувань.
4. Оволодіння оточенням (environmental mastery) — здатність активно і ефективно керувати повсякденним життям.
5. Цілеспрямованість — відчуття мети і сенсу в житті, мотивація досягати важливих цілей.
6. Особистісне зростання — готовність розвиватися, шукати нові життєві досвіди.

Ці шість компонентів — основа моделі психологічного благополуччя Керол Ріфф (Carol Ryff), яка є однією з найвідоміших у світі та часто використовується в дослідженнях, у тому числі в українських адаптаціях.

Ці компоненти демонструють, що благополуччя — це ефективне функціонування не тільки на взаємозв'язках або у щасті, а в різних сферах особистості. Крім Ріфф, моделі добра (наприклад, Дінер) акцентують на задоволеність життям та позитивних емоціях — але вони доповнюють, а не суперечать моделі PWB [1].

Ріфф (Ryff & Singer, 1998) описує PWB як не-гедоністичний концепт, що корениться в етиці Аристотеля та фокусується на розвитку людини й її автономності.

Деці & Райан (Self-Determination Theory) підкреслюють, що психологічне благополуччя зумовлене задоволенням трьох базових потреб: автономії, компетентності і співпереживання (relatedness) — вони перетинаються з модельними компонентами Ріффа .

Еріксон визначає підлітковий вік як кризу ідентичності, а її вирішення — обов'язкова умова психологічного здоров'я та автономного самовизначення .

Українські реалії та емпіричні дані

В Україні модель PWB отримала адаптації: наприклад, Каськанова (2011), Паніна (2006) адаптували шкали для студентів та підлітків. Під час воєнних обставин ця модель підтвердила свою релевантність: дослідження студентів показали, що високий рівень автономії та соціальної підтримки корелює зі збереженням PWB .

Західні підходи (Ryff, Diener, Keyes) спрямовані на багатовимірність і глибину; українські — місцева адаптація до культурних та соціальних контекстів. Це дає можливість комплексно оцінити благополуччя старшокласників, не лише звертаючи увагу на емотивну складову, але й на розвиток, самоусвідомлення та взаємодію з навколишніми [13].

1.2. Акцентуації характеру як варіант норми: класифікації, типи, особливості в підлітковому віці

Акцентуації характеру — це надмірно виражені індивідуальні риси, які в межах норми можуть допомагати адаптації, проте при несприятливих умовах утворюють «зони внутрішньої вразливості» і наближаються до межі психопатології. Це поняття становить своєрідний перехідний рівень між нормальною психологічною структурою і патологією. Акцентуації є варіантом

норми, проте можуть переростати в психопатію або невротичні реакції під впливом стресу .

А. Є. Лічко (психіатричний клінічний підхід) розробив класифікацію акцентуацій, орієнтовану на клінічне визначення, як-от: гіпертимний, циклоїдний, лабільний, астено-невротичний, сенситивний, психастенічний, шизоїдний, епілептоїдний, істероїдний, нестійкий.

К. Леонгард (психологічний підхід) – заснований на психопатографії; акцентна увага на типах: гіпертимний, циклоїдний, лабільний, астено-невротичний, сенситивний, тривожно-педантичний, інтровертований, збудливий, демонстративний, нестійкий.

Обидві класифікації перетинаються у визначенні ключових типів: гіпертимного, циклоїдного, лабільного, астено-невротичного та сенситивного [12].

Таблиця 1.1

Характеристика типів (за Лічком)

Тип акцентуації	Основні ознаки	Ризики
Гіпертимний	Активні, товариські, оптимістичні, імпульсивні, лідерські; часто перевершують межу і виявляють агресію чи непослух	Делінквентність, конфлікти, ризик аморальної поведінки
Циклоїдний	Періодична зміна настрою, дратівливість, апатія, образливість, низька мотивація	Загострення депресії, суїцидальні тенденції при стресі
Лабільний	Емоційна мінливість, потреба підтримки	Емоційна залежність, конфлікти, імпульсивні реакції
Астено-невротичний	Висока втома, примхливість, гіперчутливість; зони перетину з неврозами	Психосоматичні розлади, афективні реакції, вигорання
Сенситивний	Сором'язливість, сором, низька самооцінка, почуття відповідальності, моральна поведінка	Тривожність, соціальна фобія, емоційна усталеність
Психастенічний	Схильність до самокритики, нав'язливих думок, внутрішнього	Невротичні реакції, тривога, obsesivність

	аналізу	
Шизоїдний (інтровертований)	Замкнуті, емоційно відсторонені, глибокі внутрішні переживання — ризик ізоляції	
Епілептоїдний	Авторитарність, агресивність, педантизм, імпульсивність	
Істероїдний	Демонстративність, прагнення уваги, зміна зацікавлень, емоційна нестабільність	
Нестійкий	Тяга до розваг, уникнення відповідальності, високий ризик девіантної поведінки	

Значення акцентуацій у підлітковому віці

- Висока поширеність: підлітковий вік характеризується проявами акцентуацій через розвиток особистості та стресових умов (сім'я, школа).
- Роль «locus minoris resistentiae»: кожен тип акцентуації має свої типові місця вразливості, які у стресі можуть призводити до дезадаптації.
- Профілактичне значення: діагностика акцентуації дає змогу розробляти індивідуальні стратегії підтримки — наприклад, зниження навантаження для астено-невротиків або розвиток самоконтролю для гіпертимних.
- Соціальні виклики: такі підлітки можуть демонструвати суперечливу поведінку — від лідерства до делінквентності; сенситивні потребують середовища, яке забезпечує безпеку без тиску [17].

1.3. Взаємозв'язок акцентуацій характеру з емоційним станом та психологічним благополуччям

Актуальність вивчення взаємозв'язку між акцентуаціями характеру та психологічним благополуччям зумовлена тим, що підлітковий вік є сенситивним періодом для становлення особистісної структури, емоційної стабільності та соціальної інтеграції. Особистісні особливості, зокрема акцентуації характеру, можуть як сприяти розвитку особистості, так і обмежувати формування психологічного благополуччя, якщо супроводжуються

надмірною напругою, невизначеністю чи неадаптивною поведінкою.

Психологічне благополуччя (далі — ПБ) трактується відповідно до багатовимірної моделі К. Ріфф (С. Ryff), яка передбачає наявність шести ключових складових: самоприйняття, позитивні взаємини з іншими, автономність, оволодіння життєвим середовищем, наявність цілей у житті та особистісне зростання. Порушення хоча б одного з цих компонентів здатне значно знизити загальний рівень благополуччя [39].

Акцентуації характеру, згідно з концепцією А. Є. Лічка, є крайніми варіантами норми, що в умовах стресу або конфліктних соціальних ситуацій можуть набувати дезадаптивного характеру. Кожна з акцентуацій має свій «локус меншого опору», що за несприятливих умов виявляється у формі підвищеної емоційної реактивності, тривожності, соціального уникання чи імпульсивності.

Емпіричні дослідження демонструють наявність статистично значущих зв'язків між окремими типами акцентуацій і рівнем психологічного благополуччя. Зокрема, було встановлено, що:

- представники сенситивного та тривожно-педантичного типу частіше демонструють знижене самоприйняття, підвищений рівень тривоги, низьку комунікативну впевненість (Костікова, 2024; Михайлишин, Ільїна, 2021);
- гіпертимні підлітки, незважаючи на високий рівень соціальної активності, часто мають труднощі в емоційній саморегуляції, що може негативно впливати на стабільність міжособистісних зв'язків;
- демонстративні та нестійкі типи можуть виявляти агресивність або демонстративність у поведінці, що негативно позначається на взаємодії з соціальним оточенням.

Механізм впливу акцентуацій на психологічне благополуччя пояснюється через посередницьку дію емоційної нестабільності, низького рівня саморефлексії та обмеженої здатності до автономного подолання життєвих

труднощів. Тобто, акцентуація сама по собі не є джерелом дезадаптації, однак у поєднанні з несприятливими зовнішніми або внутрішніми чинниками може істотно знижувати якість суб'єктивного психологічного функціонування [32].

Практична значущість вивчення взаємозв'язку акцентуацій характеру та психологічного благополуччя полягає у можливості диференційованого підходу до профілактичної, просвітницької та корекційної роботи з підлітками. Визначення типу акцентуації може дозволити психологу прогнозувати ризики порушення благополуччя та обрати найбільш ефективні стратегії психологічного супроводу. Зокрема:

- для підлітків з тривожно-педантичними рисами — ефективними є техніки розвитку гнучкого мислення, когнітивної реструктуризації;
- для сенситивних — підвищення впевненості у спілкуванні, тренінги соціальної взаємодії;
- для гіпертимних — розвиток самоконтролю та відповідальності у поведінці [14].

Таким чином, вивчення акцентуацій характеру у контексті психологічного благополуччя дає змогу не лише глибше зрозуміти внутрішні ресурси та обмеження особистості старшокласника, але й обґрунтувати підходи до цілісного супроводу їх психоемоційного розвитку.

1.4. Вікові особливості старшокласників у контексті формування емоційної стабільності та самоусвідомлення

Підлітковий вік охоплює період приблизно від 11–12 до 16–17 років і характеризується глибокими біопсихосоціальними змінами, що охоплюють когнітивну, емоційну, соціальну та особистісну сфери. У психології підлітковий вік визначається як критичний етап формування ідентичності, переходу від дитячої залежності до відносної автономії, набуття соціальних ролей, що в сукупності створює ґрунт для формування психологічного

благополуччя. У підлітковому віці (11–18 років) відбуваються значні біологічні перетворення: гормональні зміни, сплески росту, формування вторинних статевих ознак, а також дозрівання префронтальної кори мозку — лімітованої регулятором імпульсів і прийняття рішень. Це обумовлює емоційну лабільність, імпульсивність і потребу у соціальному змісті буття [15].

Таблиця 1.2

Основні зміни в підлітковому віці та їхній вплив на PWB

Сфери розвитку	Типові зміни	Вплив на психологічне благополуччя
Біологічна	Сприйняття себе, гормональні, фізіологічні зміни	Емоційна нестабільність, зміни самосприйняття
Когнітивна	Абстрактне мислення, саморефлексія	Підвищене самокритичне ставлення, потреба в цінностях
Психосоціальна	Криза ідентичності, пошук ролі	Автономія vs плутанина ролей, впевненість
Соціальна	Орієнтація на однолітків, конфлікти в сім'ї	Потреба приналежності і соціальної підтримки
Контекстно-суспільна	Кризові фактори (війна, переселення)	Потреба підтримки, відчуття майбутнього, безпеки

Згідно з теорією психосоціального розвитку Е. Еріксона, провідною кризою цього періоду є «ідентичність проти рольової плутанини». Успішне її розв'язання забезпечує становлення стабільної «Я-концепції» та здатності до вибору життєвих цілей, що прямо пов'язано з компонентами психологічного благополуччя (цілеспрямованість, особистісне зростання, автономність). У випадку нерозв'язання цієї кризи виникають невизначеність, тривожність, знижене самоприйняття, що негативно впливає на загальний рівень ПБ.

Когнітивні зміни, зокрема розвиток абстрактного мислення (Ж. Піаже), дають змогу підліткам критично осмислювати себе, власне майбутнє, місце в суспільстві. Цей процес супроводжується підвищеною рефлексією та, водночас, підвищеною емоційною лабільністю. Підвищена емоційна чутливість, часта зміна настрою, потреба в самоствердженні й схильність до радикальних оцінок

— типові риси цього віку, які можуть посилювати прояви акцентуацій характеру (наприклад, лабільного, циклоїдного, істероїдного типів) [16].

Соціальні чинники також відіграють важливу роль у розвитку особистості в підлітковому віці. Підлітки активно переорієнтовуються з авторитету батьків на однолітків, що зумовлює підвищену потребу в прийнятті, самоствердженні та соціальному схваленні. Наявність конфліктів у сім'ї, булінг у школі або соціальна ізоляція можуть виступати факторами ризику для психологічного благополуччя, особливо у підлітків із сенситивною, тривожною чи демонстративною акцентуацією характеру.

Окремої уваги заслуговує сучасний український контекст. Умови тривалого соціального напруження, воєнного стану, вимушеного переселення та економічної нестабільності посилюють психоемоційне навантаження на підлітків. Для багатьох із них зростає потреба в психологічній підтримці, формуванні відчуття безпеки, визначеності, майбутнього. У таких умовах особистісні акцентуації можуть виступати як фактор уразливості, або ж, навпаки — фактор стійкості, залежно від типу та середовища [15].

Таким чином, підлітковий вік є періодом високої пластичності та водночас підвищеної психологічної вразливості. Особистісні структури, що інтенсивно формуються у цьому віці, можуть мати як адаптивне, так і дезадаптивне забарвлення, зокрема в контексті проявів акцентуацій характеру. Саме тому вивчення психологічного благополуччя підлітків з урахуванням їх акцентуацій є актуальним як з теоретичної, так і з прикладної точки зору — для цілей шкільної психології, педагогічного супроводу та профілактики дезадаптацій.

1.5. Аналіз сучасних досліджень за темою

Питання психологічного благополуччя особистості й, зокрема, підлітків, активно досліджується у сучасній вітчизняній та зарубіжній психологічній науці. Тематика благополуччя в контексті індивідуальних особистісних

особливостей, таких як акцентуації характеру, залишається актуальною з огляду на потребу в ранній профілактиці дезадаптивних станів, розвитку психологічної стійкості та формуванні емоційно здорової особистості [18].

Таблиця 1.3

Сучасні дослідження за темою акцентуацій характеру та психологічного благополуччя підлітків

Автор(и), рік	Об'єкт дослідження	Основні результати	Висновки
Паніна Н.В., 2020	Підлітки 14–17 років	Суб'єктивне благополуччя залежить від рівня тривожності, самооцінки	ПБ не є стабільним — змінюється під впливом особистісних факторів
Коструба Т.В., 2022	Студенти в умовах війни	Зниження благополуччя в умовах стресу	Соціальний контекст впливає на прояви акцентуацій і ПБ
Михайлишин І.І., 2021	Підлітки з різними типами акцентуацій	Сенситивні та істероїдні мають знижене самоприйняття	Виявлено зв'язок між типом акцентуації та компонентами ПБ
Goto et al., 2024	Українські підлітки, 11–17 р.	32% депресія, 18% тривога, 35% симптоми ПТСР	Емоційні порушення впливають на всі складові благополуччя
Ryff С.Д., 1989	Теоретична модель психологічного благополуччя	Модель із 6 компонентів (автономія, цілі, зростання тощо)	Служить основою для інструментального вимірювання ПБ

У вітчизняних дослідженнях поняття психологічного благополуччя часто трактується згідно з моделлю К. Ріфф, яка розглядає ПБ як багатовимірну конструкцію, що включає самоприйняття, позитивні стосунки, автономію, цілеспрямованість, особистісне зростання й здатність контролювати життєве середовище. Наприклад, у роботах Паніної Н.В. (2018; 2020) зазначається, що суб'єктивне благополуччя особистості у підлітковому віці має виражену залежність від особистісних детермінант, зокрема рівня тривожності, самооцінки, комунікативної компетентності [4].

У дослідженнях останніх років (Коструба Т.В., Поліщук О.М., 2022) увага акцентується на тому, що в умовах соціального напруження (війна, пандемія) рівень ПБ підлітків знижується, зокрема в компонентах «оволодіння середовищем» та «позитивні стосунки з іншими». Це викликає посилену зацікавленість в індивідуальних факторах, що можуть бути як ресурсами, так і чинниками ризику психологічного функціонування [3].

Індивідуально-психологічні особливості, зокрема акцентуації характеру, розглядаються як такі, що суттєво впливають на адаптаційні можливості підлітка. Згідно з концепцією А.Є. Лічка (українська адаптація — Труханова, 2019), акцентуації є крайніми варіантами норми, але в умовах стресу вони здатні трансформуватись у дезадаптивні риси. Особливу увагу сучасні дослідники приділяють вивченню взаємозв'язку між типами акцентуацій та емоційними реакціями підлітків (Костікова Л.В., 2024; Михайлишин І.І., 2021).

Дослідження Михайлишин І.І. та Ільїної С.М. (2021) засвідчують, що такі типи, як сенситивний, істероїдний, тривожно-педантичний, мають вищу схильність до емоційної реактивності, тривожності, агресивності або емоційної нестабільності, що безпосередньо впливає на компоненти ПБ (самоприйняття, позитивні стосунки, автономність). Також, як свідчать дані Паніної (2020), на рівень суб'єктивного благополуччя у підлітковому віці значно впливає рівень самосприйняття та сформованість «Я-концепції», які, у свою чергу, можуть модифікуватися під впливом типових особистісних рис [7].

Зарубіжні дослідження (Ryff, 1989; Diener et al., 2009; Keyes, 2002) також підтверджують, що емоційно-особистісна сфера підлітків надзвичайно чутлива до індивідуальних особливостей характеру, а сама модель благополуччя має інтерпретуватись як динамічна конструкція, яка може змінюватися залежно від контексту, досвіду і психосоціальних ресурсів.

У роботах Goto et al. (2024, JAMA Pediatrics) вказується на зростання депресивних симптомів серед українських підлітків, що пов'язується з підвищеним рівнем тривожності, ПТСР та зниженням емоційної стабільності. Подібні результати опосередковано демонструють, що особи з певними рисами

характеру (переважно тривожного або сенситивного типу) виявляють нижчий рівень стресостійкості, що знижує якість їх психологічного благополуччя [7].

Загалом, аналіз сучасних наукових джерел свідчить про те, що на перетині таких понять як «акцентуація характеру» та «психологічне благополуччя» виникає складна система взаємозв'язків. Більшість досліджень зосереджуються на загальному впливі особистісних рис на адаптацію, однак спеціалізовані емпіричні роботи, присвячені безпосередньо вивченню психологічного благополуччя у підлітків з різними типами акцентуацій, є поодинокими. Це і зумовлює потребу в подальшій науковій розробці цієї теми.

Висновки до 1 розділу

У першому розділі було проаналізовано теоретичні засади поняття психологічного благополуччя, акцентуацій характеру, особливості їх взаємозв'язку та специфіку підліткового віку як сенситивного періоду розвитку особистості.

Розгляд психологічного благополуччя у вимірі багатовимірної моделі – К. Ріфф засвідчив, що благополуччя включає не лише емоційний комфорт, але й особистісне зростання, автономність, позитивні стосунки та життєві цілі. Акцентуації характеру, у свою чергу, визначають індивідуальні реакції особистості на зовнішні впливи і можуть як сприяти адаптації, так і ускладнювати її.

Підлітковий вік як критичний етап формування «Я-концепції», ідентичності та світоглядних орієнтацій є періодом, у якому вплив акцентуацій на благополуччя особливо виражений. Соціальний контекст (зокрема, воєнні умови) підсилює динамічність цих процесів, створюючи як загрози, так і потенціали для психічного розвитку.

Аналіз сучасних досліджень вказує на наявність часткових емпіричних підтверджень взаємозв'язку між типами акцентуацій характеру та рівнем психологічного благополуччя. Проте, дана проблема ще недостатньо вивчена у вітчизняному контексті, особливо в умовах зміненої соціальної реальності. Це й зумовлює наукову новизну та доцільність проведення даного дослідження.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Мета, завдання та гіпотеза емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження має на меті вивчення взаємозв'язку між типами акцентуацій характеру та рівнем психологічного благополуччя старшокласників. Обґрунтування вибору саме цих змінних спирається на сучасні тенденції у психології розвитку, які наголошують на значенні індивідуально-типологічних особливостей у становленні особистості підлітка (Лічко, 1983; Леонгард, 1999; Ріфф, 1989) [31].

Старший шкільний вік (15–17 років) характеризується посиленням формуванням ідентичності, самосвідомості, ціннісних орієнтацій та вольових рис характеру. У цей період спостерігається підвищена емоційна чутливість, схильність до внутрішніх конфліктів і переоцінки власних можливостей, що робить учнів особливо вразливими до зниження психологічного благополуччя (Карамушка Л. М., Терещенко К. В., Креденцер О. В., 2020). Водночас тип акцентуації може відігравати роль як ризикового, так і захисного чинника щодо самопочуття, соціальних відносин і загального відчуття задоволеності життям.

Вибір комплексу методик (WHO-5 Well-Being Index, шкала психологічного благополуччя К. Ріфф, KIDSCREEN-10 та опитувальник Лічка) зумовлений їхньою комплементарністю. Кожна з них дає змогу оцінити різні аспекти благополуччя — від суб'єктивного самопочуття до евдемонічного розвитку й якості життя — та зіставити їх з індивідуальними характеристиками особистості [14].

Мета дослідження — виявити особливості психологічного благополуччя старшокласників із різними типами акцентуацій характеру.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові підходи до вивчення психологічного благополуччя та акцентуацій характеру.

2. Визначити типи акцентуацій характеру у старшокласників за модифікованим опитувальником О. Є. Лічка.
3. Оцінити рівень психологічного благополуччя старшокласників за шкалами WHO-5, К. Ріфф та KIDSCREEN-10.
4. Встановити кореляційні зв'язки між показниками акцентуацій характеру та рівнями психологічного благополуччя.
5. Виявити відмінності у структурі благополуччя залежно від типів акцентуацій.
6. Розробити практичні рекомендації щодо підтримки психологічного благополуччя учнів з урахуванням їхніх типологічних особливостей.

Гіпотеза дослідження: передбачається, що старшокласники з різними типами акцентуацій характеру мають статистично значущі відмінності у рівнях та структурі психологічного благополуччя. Зокрема, акцентуації, пов'язані з підвищеною емоційністю, тривожністю чи збудливістю, супроводжуються нижчим рівнем суб'єктивного благополуччя, тоді як гармонійні та комунікативно спрямовані типи демонструють вищі показники позитивного функціонування.

Така гіпотеза спирається на положення теорії евдемонічного підходу до благополуччя К. Ріфф (1989), згідно з яким психологічне благополуччя зумовлене особистісним зростанням, автономією та гармонією внутрішніх процесів. Водночас концепція акцентуацій характеру О. Є. Лічка (1983) вказує, що надмірне вираження певних рис може обмежувати адаптаційні ресурси особистості, ускладнюючи досягнення стабільного внутрішнього стану [22].

2.2. Характеристика вибірки дослідження

Дослідження проводилося серед учнів старших класів загальноосвітніх шкіл м. Лозова та с-ща Панютине, Лозівської міської ради, Харківської області, а саме:

- Учні 10 та 11 класів КЗ «Лозівський ліцей» №1;

- Учні 10 та 11 класів КЗ «Лозівський ліцей» №7;
- Учні 10 та 11 класів КЗ «Лозівський ліцей» №8;
- Учні 10 та 11 класів КЗ «Лозівський ліцей» №10;
- Учні 10 та 11 класів КЗ «Лозівський ліцей» №12;
- Учні 10 та 11 класів КЗ «Панютинський ліцей» №1;

Загальна вибірка становила **112 осіб** віком від 14 до 17 років.

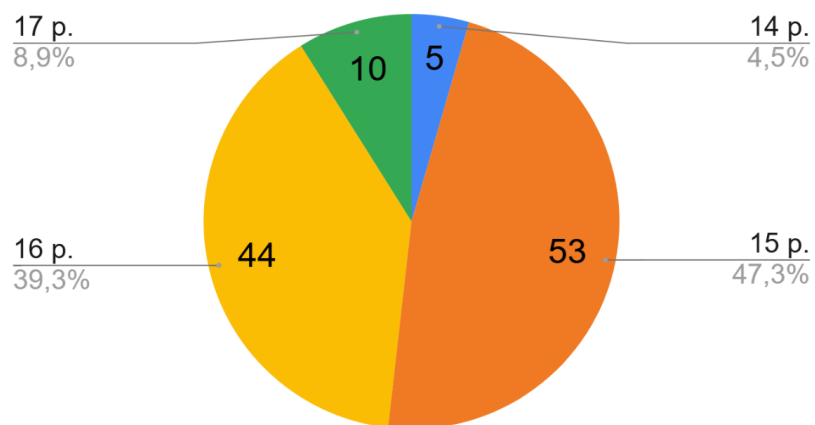

Рис. 2.1. Розподіл вибірки за віком

Більшістю досліджуваних (70 %) виявились дівчата, решта – хлопці.

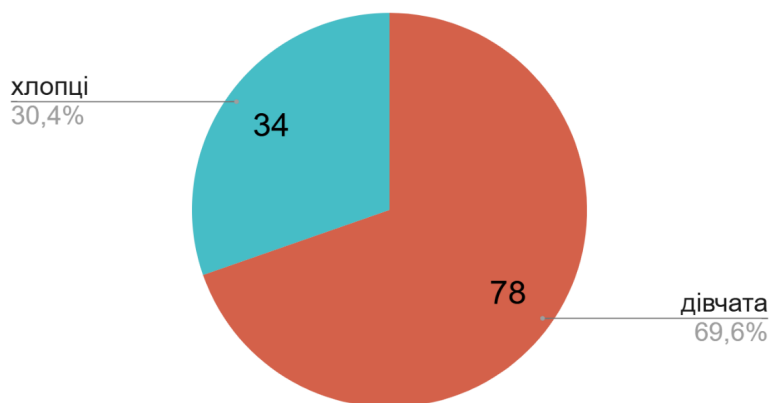

Рис. 2.2. Розподіл вибірки за статтю

59 % навчається в 10 класі, 41% - в 11 класі.

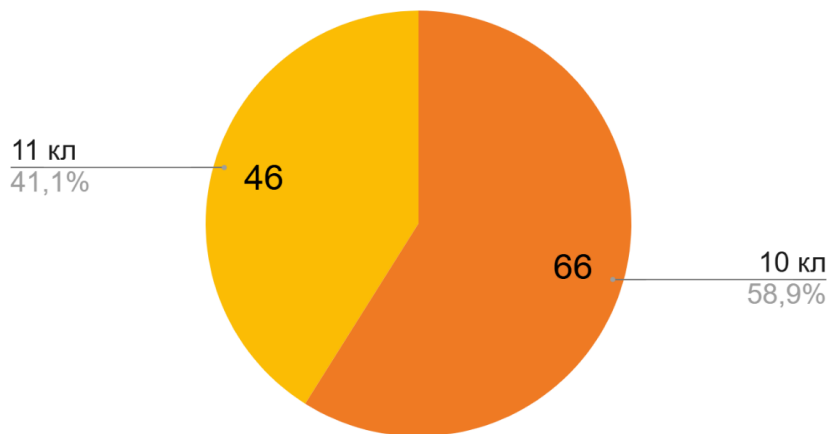

Рис. 2.3. Розподіл вибірки за класами

Вибірка є вибіркою зручності, оскільки формувалася на основі доступності респондентів, які добровільно погодилися взяти участь у дослідженні. Критеріями включення були:

- навчання у старших класах закладу загальної середньої освіти;
- відсутність діагностованих психічних розладів чи гострих кризових станів;
- наявність інформованої згоди від самих учнів.

Етичні аспекти. Дослідження здійснювалося з дотриманням етичних принципів, визначених Кодексом етики психолога (Українська спілка психотерапевтів, 2017). Респондентам було гарантовано анонімність, добровільність участі, конфіденційність результатів і можливість відмови від участі на будь-якому етапі. Зібрані дані використовувалися виключно в узагальненому вигляді для наукових цілей [18].

Процедура проведення. Дослідження проводилося у груповій формі в межах навчального процесу. Учням надавалися стандартизовані інструкції до кожної методики. Загальний час заповнення всіх опитувальників становив близько 40–50 хвилин. Для уникнення ефекту втоми методики розташовувалися у послідовності: WHO-5, KIDSCREEN-10, Ріфф, Лічко. Перед початком учням пояснювали мету дослідження у загальній формі, не розкриваючи конкретних гіпотез, щоб уникнути упередженості відповідей [11].

Обробка даних. Зібрані відповіді було піддано кількісному аналізу з

використанням статистичних програм (Jamovi). Використовувалися описові статистики, коефіцієнти Пірсона для аналізу кореляцій та t-тест для перевірки відмінностей між групами.

Загальна характеристика вибірки представлена в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Загальна характеристика вибірки

Показник	Характеристика
Кількість учасників	12 осіб
Віковий діапазон	14–17 років
Середній вік	16 років
Стать	34 юнаків (30,4 %), 78 дівчина (69,6 %)
Тип закладу	Загальноосвітні школи м. Лозова та с-ща Панютине
Форма дослідження	Групове анкетування
Добровільність участі	Забезпечена
Етичне схвалення	Отримано від адміністрації школи та батьків

Валідність вибірки: вибірка є репрезентативною для вивчення закономірностей, характерних для старшого шкільного віку, хоча результати не можна автоматично екстраполювати на інші вікові групи. Гендерне співвідношення, середній вік і контекст навчання відповідають середнім статистичним показникам для українських старшокласників [24].

Таким чином, отримані результати можна вважати коректними для аналізу зв'язків між акцентуаціями характеру та психологічним благополуччям саме в цій віковій категорії.

2.3. Характеристика використаних методик

2.3.1. Модифікований опитувальник для ідентифікації типів акцентуацій характеру у підлітків (за О. Є. Лічком)

Теоретичні основи: методика О. Є. Лічка є адаптацією типології акцентуацій характеру К. Леонгарда для підліткового віку. Основою підходу є

уявлення про характер як сукупність індивідуально-стійких властивостей, що визначають типові способи реагування людини на життєві ситуації. Акцентуації розглядаються як крайні варіанти норми, де певні риси характеру виражені настільки яскраво, що створюють вразливість до психогенних впливів (Лічко, 1983) [14].

Підлітковий період є особливо сприятливим для виявлення акцентуацій, оскільки саме в цьому віці характер інтенсивно формується та проявляється у взаємодії з соціальним середовищем. Лічко підкреслював, що акцентуації не є патологією — вони можуть бути як потенційними ризиками, так і ресурсами особистісного розвитку (Лічко, 1999) [12].

Структура методики: модифікований опитувальник складається з 143 тверджень, що охоплюють десять основних типів акцентуацій характеру:

1. Гіпертимний — підвищена активність, товарицькість, оптимізм;
2. Циклоїдний — чергування фаз підйому та спаду настрою;
3. Лабільний — емоційна нестійкість, часті зміни настрою;
4. Астеноневротичний — підвищена втомлюваність, тривожність;
5. Сенситивний — вразливість, сором'язливість, схильність до рефлексії;
6. Психастенічний — схильність до сумнівів, нерішучість;
7. Шизоїдний — замкненість, схильність до самоаналізу;
8. Епілептоїдний — схильність до афективних вибухів, педантизму;
9. Істероїдний — прагнення бути в центрі уваги, демонстративність;
10. Нестійкий — імпульсивність, схильність до розваг, безвідповідальність.

Обробка та інтерпретація результатів: обробка результатів здійснюється шляхом підрахунку кількості відповідей, які збігаються з ключем для кожного типу акцентуації. Переважання певної кількості балів (зазвичай 18 і більше) вказує на вираженість відповідного типу акцентуації. Якщо кілька типів мають близькі показники, можна говорити про змішаний тип [15].

Психометричні характеристики: методика показала високу валідність і надійність у підліткових вибірках ($\alpha = 0,82-0,87$). Вона широко використовується в освітній, клінічній і консультативній практиці для

діагностики індивідуально-психологічних особливостей.

2.3.2. Опитувальник «Індекс благополуччя ВООЗ-5» (WHO-5 Well-Being Index)

Опис шкали: WHO-5 — це коротка шкала суб'єктивного благополуччя, розроблена Всесвітньою організацією охорони здоров'я (WHO, 1998). Опитувальник складається з 5 тверджень, вимірює рівень психологічного благополуччя особистості.

Приклади тверджень:

1. Я відчував/відчувала бадьорість і був/була у гарному настрої
2. Я відчував/відчувала спокій і розслабленість
3. Я почувався/почувалась активним/активною і повним/повною енергії
4. Я прокидався/прокидалась свіжим/свіжою і відпочившим/відпочившою
5. Моє щоденне життя було наповнене цікавими речами більшість часу

Оцінювання: Респонденти оцінюють кожне твердження за 6-бальною шкалою (від 0 — «жодного разу» до 5 — «постійно»). Сумарний показник множиться на 4, отримуючи індекс від 0 до 100. Відсотковий показник «0» відповідає найнижчому благополуччю, а «100» — найвищому благополуччю. Від 0% до 40% діагностується низький рівень благополуччя, від 41% до 62% — середній рівень благополуччя, від 63% до 100% — високий рівень благополуччя.

Адаптація: в Україні методика адаптована М. Карамушкою, К.В. Терещенко, О.В. Креденцер, показала високу надійність ($\alpha = 0,84$) і використовується для скринінгової оцінки емоційного стану підлітків і дорослих [6].

2.3.3. Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф (Ryff Scales of Psychological Well-Being)

Теоретичні основи: К. Ріфф (Ryff, 1989) визначає психологічне благополуччя як

інтегральну характеристику особистісного функціонування, що охоплює здатність людини реалізувати власний потенціал, будувати гармонійні стосунки та відчувати сенс життя. На відміну від гедоністичних моделей, цей підхід підкреслює евдемонічний аспект благополуччя — не лише приємні емоції, а глибоке відчуття цінності та розвитку.

Структура методика: методика включає шість шкал:

1. Самоприйняття — позитивне ставлення до себе;
2. Позитивні відносини з іншими — здатність до емпатії й близькості;
3. Автономія — незалежність у судженнях;
4. Управління середовищем — ефективність у вирішенні життєвих завдань;
5. Цілі в житті — наявність життєвого сенсу;
6. Особистісне зростання — прагнення до розвитку.

Кожна шкала складається з 9 або 14 тверджень (залежно від версії). Оцінювання здійснюється за 6-бальною шкалою від 1 («повністю не згоден») до 6 («повністю згоден»). Підсумкові бали обчислюються окремо для кожної шкали, що дає змогу визначити профіль благополуччя особистості.

Психометричні властивості: у дослідженнях К. Ріфф $\alpha = 0,86-0,93$; українська адаптація (Панок, 2012) показала $\alpha = 0,81-0,89$ [17].

2.3.4. Методика KIDSCREEN-10

Загальна характеристика: KIDSCREEN-10 — міжнародна стандартизована шкала оцінювання якості життя дітей і підлітків, розроблена Європейською групою KIDSCREEN Group Europe (Ravens-Sieberer et al., 2005). Опитувальник містить 10 тверджень, що узагальнюють фізичні, психологічні та соціальні аспекти життя підлітка.

Сфери вимірювання:

- фізичне самопочуття;
- психологічний комфорт;
- автономія та батьківська підтримка;

- соціальні стосунки з однолітками;
- задоволеність шкільним життям.

Оцінювання: респонденти оцінюють, наскільки часто вони відчували певні стани протягом останніх тижнів за шкалою від 1 («ніколи») до 5 («завжди»). Отримані бали перетворюються у стандартизовані Т-бали (середнє = 50, SD = 10), що дозволяє порівнювати результати між різними вибірками.

Переваги методики: короткий формат (10 пунктів); висока валідність для підліткового віку; наявність європейських норм і української адаптації (Павлова, 2017) [6].

Отже, використання чотирьох взаємодоповнювальних методик забезпечує багатовимірне бачення феномену психологічного благополуччя старшокласників. Модифікований опитувальник Лічка дозволяє виявити індивідуальні особливості характеру, які впливають на переживання та регуляцію емоцій. WHO-5 та KIDSCREEN-10 фіксують суб'єктивну сторону благополуччя — емоційний і якісний аспекти життя. Шкала К. Ріфф дає змогу оцінити структуроване, глибинне благополуччя, пов'язане з особистісним розвитком. Комбіноване застосування цих інструментів дозволяє виявити як ризики зниження благополуччя, так і потенційні ресурси адаптації у підлітковому віці [таб. 2.2].

2.4. Організація та процедура проведення емпіричного дослідження

Організація емпіричного етапу дослідження є центральною складовою реалізації магістерської роботи, адже саме вона забезпечує отримання фактичного матеріалу для подальшого аналізу, узагальнення та формулювання висновків. Мета емпіричного дослідження полягала у виявленні взаємозв'язку між рівнем психологічного благополуччя старшокласників та особливостями їхніх акцентуацій характеру. Дослідження мало **комплексний і кореляційний дизайн**, що передбачає одночасне застосування кількох психодіагностичних методик та порівняльно-аналітичну обробку результатів. Такий підхід дозволяє

виявити не лише наявність статистично значущих зв'язків, а й особливості їхнього прояву в різних групах респондентів.

Збір емпіричних даних проводився у три послідовні етапи:

1. **Підготовчий етап** — визначення вибірки, отримання дозволів, апробація інструментарію;
2. **Основний етап** — проведення психодіагностичних процедур із використанням стандартизованих методик;
3. **Аналітичний етап** — статистична обробка результатів, інтерпретація даних, формулювання висновків.

Підготовчий етап передбачав розробку логічної схеми дослідження, визначення мети, завдань, гіпотези та підбір методичного інструментарію. Вибір методик (опитувальники Лічка, WHO-5, шкала К. Ріфф та KIDSCREEN-10) зумовлювався необхідністю багаторівневого вивчення як особистісних характеристик (акцентуацій), так і показників психологічного благополуччя — як суб'єктивного, так і структурно-функціонального.

Перед початком роботи було отримано:

- дозвіл від адміністрації закладу освіти на проведення дослідження;
- усну згоду учнів та їх батьків;

На цьому етапі також проведено апробацію методик на малій вибірці (10 учнів), що дозволило уточнити інструкції, перевірити зрозумілість формулювань і оптимізувати послідовність пред'явлення опитувальників.

Дослідження проводилось у звичних для учнів навчальних умовах — на платформі ZOOM було створено посилання для зустрічі (психолог навчального закладу, студент-дослідник, учні 10 та 11 класів). Під час зустрічі відбулося знайомство з учнями, учні отримали інструкції до кожного опитувальника, а також коротко пояснювали мету дослідження у доступній формі, наголошуючи на тому, що немає правильних чи неправильних відповідей; участь є добровільною; результати будуть використані лише в узагальненому вигляді. Також учні отримали посилання на платформу Google Forms, де зібрані всі опитувальники. Середовище було організоване таким чином, щоб

забезпечити спокійну, доброзичливу атмосферу, яка сприяє концентрації уваги та ширості відповідей. Психодіагностичні процедури відбувалися в індивідуальному форматі: учні отримали дедлайн для проходження опитування і у вільний час в межах дедлайну учні проходили тестування.

Послідовність пред'явлення методик була продумана з урахуванням принципів психодіагностичної етики та запобігання ефекту втоми:

1. Опитувальник Лічка (акцентуації характеру). Пред'являвся першим, оскільки містить велику кількість тверджень і потребує зосередженості. Інструкція передбачала швидкі, інтуїтивні відповіді «так» або «ні».
2. Індекс благополуччя ВООЗ-5. Поданий другим — як короткий і емоційно нейтральний інструмент, що дозволяє учням трохи переключитися після більш об'ємного опитувальника.
3. Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф. Пред'являлася третьою. Перед тестуванням учням пояснювалося значення тверджень і принцип шкалювання від 1 до 6.
4. Методика KIDSCREEN-10. Завершальний етап діагностики — короткий тест на якість життя, який підсумовує суб'єктивне відчуття комфорту в різних сферах.

На завершення кожному учаснику дякували за участь, наголошуючи на важливості їхнього внеску в дослідження.

Етична сторона дослідження мала першочергове значення. Всі процедури відповідали Етичному кодексу психолога (УСП, 2017) і положенням Декларації Гельсінкі (World Medical Association, 2013). Основними принципами стали:

- Добровільність участі. Жоден учасник не примушувався брати участь. Учні могли відмовитися на будь-якому етапі без негативних наслідків.
- Інформована згода. Батькам та учням була надана інформація про мету, процедуру, конфіденційність і обробку результатів.
- Анонімність і конфіденційність. Дані фіксувалися під кодовими номерами. Імена не вказувалися. Отримані результати зберігалися в зашифрованому вигляді.

- Психологічна безпека. Усі твердження опитувальників не містили травматичних чи провокативних формулювань, а процедура проводилася у спокійній атмосфері.
- Зворотний зв'язок. Після завершення збору даних учням та педагогам були надані узагальнені результати з рекомендаціями щодо розвитку психологічного благополуччя [13].

2.5. Методи обробки та аналізу результатів

Статистичну обробку результатів дослідження здійснювали за допомогою програми Jamovi (версія 2.5.5) — сучасного програмного забезпечення з відкритим вихідним кодом, створеного на основі статистичного середовища R. Використовувалися такі методи: описова статистика, кореляційний аналіз за коефіцієнтом Пірсона (r) — для визначення взаємозв'язку між рівнями благополуччя та типами акцентуацій; порівняльний аналіз (t-критерій Стьюдента) — для виявлення відмінностей у рівнях благополуччя між групами різних типів акцентуацій; дескриптивне групування результатів — для створення профілів благополуччя за типами характеру. Метою статистичної обробки даних було:

- виявлення рівня психологічного благополуччя респондентів;
- визначення домінуючих типів акцентуацій характеру;
- встановлення статистично значущих зв'язків між показниками акцентуацій характеру та рівнем психологічного благополуччя;
- здійснення порівняльного аналізу рівня благополуччя в групах із різними типами акцентуацій;
- візуалізація отриманих результатів для подальшої інтерпретації.

Важливою умовою достовірності отриманих результатів стало дотримання принципів наукової валідності. Для цього забезпечувались:

- Контроль зовнішніх змінних: усі дослідження проходили в однакових часових та просторових умовах;

- Стандартизованість інструкцій: учасникам надавалися однакові інструкції в усній і письмовій формах;
- Використання валідних інструментів: усі методики пройшли апробацію в Україні й мають доведену психометричну надійність;
- Репрезентативність вибірки: у дослідженні брали участь старшокласники різних соціально-економічних і освітніх контекстів;
- Комбінований підхід: одночасне застосування різних інструментів дозволяє зменшити похибку вимірювання та верифікувати результати через перехресні показники [19].

Отже, наведені методи та організація дослідження створюють підґрунтя для подальшого аналізу емпіричних результатів, представлених у наступному розділі.

Висновки до 2 розділу

У другому розділі визначено логіку, організацію та методику емпіричного дослідження психологічного благополуччя старшокласників із різними акцентуаціями характеру. Описано мету, завдання, гіпотезу, характеристику вибірки, застосовані психодіагностичні методики та методи статистичної обробки даних.

Вибірка (112 осіб) є репрезентативною для старшого шкільного віку.

Використані методики (Лічко, WHO-5, KIDSCREEN-10, Ріфф) забезпечили комплексне вимірювання емоційних аспектів благополуччя.

Психодіагностичний інструментарій відзначається високою валідністю та надійністю, що дозволяє отримати достовірні результати для аналізу зв'язків між акцентуаціями характеру та показниками психологічного благополуччя.

Дотримано етичних принципів проведення дослідження, що забезпечує наукову коректність та достовірність отриманих даних. Розроблена програма емпіричного дослідження створила підґрунтя для подальшого аналізу результатів, викладених у третьому розділі.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЗВ'ЯЗКУ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ З ТИПАМИ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

3.1. Рівень психологічного благополуччя старшокласників

Метою цього етапу було визначення загальних тенденцій психологічного та суб'єктивного благополуччя учнів старших класів. Оцінювання здійснювалося за методиками WHO-5, KIDSCREEN-10 та шкалами психологічного благополуччя К. Ріфф, які у своїй сукупності дозволили дослідити як афективний компонент самопочуття, так і глибинні аспекти особистісного функціонування [5].

Отримані результати за шкалою WHO-5 показали, що більшість опитаних старшокласників характеризуються високим (47,3%) або середнім (35,7%) рівнем суб'єктивного благополуччя, тоді як лише 17% мають низькі показники.

Таблиця 3.1

Розподіл показників індексу благополуччя WHO-5 за рівнями вираженості

	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
К-ть досліджуваних	19	40	53
% від всіх	17,0	35,7	47,3

Це свідчить про те, що загалом підлітки схильні оцінювати свій емоційний стан як задовільний, хоча частина вибірки демонструє певні ознаки зниження життєвого тону та настрою. Така тенденція відповідає віковим особливостям періоду пізнього підліткового віку, коли емоційні коливання зумовлені процесами становлення самоідентичності та зростанням психологічних навантажень, пов'язаних із навчальною діяльністю та професійним самовизначенням.

Дані за шкалами К. Ріфф дозволяють розкрити більш структурований портрет психологічного благополуччя. Серед найбільш виражених складових виступають особистісне зростання та цілі в житті, що свідчить про наявність у

більшості учнів прагнення до розвитку, реалізації та пошуку власного сенсу.

Дещо нижчими є показники самоприйняття та управління середовищем, що вказує на труднощі у формуванні внутрішньої стабільності й почуття контролю над життєвими подіями.

Результати за методикою KIDSCREEN-10 підтверджують ці тенденції: більшість досліджуваних мають середній або високий рівень загального суб'єктивного благополуччя, але спостерігається помірне зниження показників серед учнів старших класів (особливо одинадятикласників). Це може бути пов'язано з підвищеним рівнем тривожності перед закінченням школи, екзаменами та невизначеністю майбутнього.

Узагальнюючи, можна констатувати, що рівень благополуччя старшокласників у цілому відповідає віковій нормі, однак виявляє високу варіативність, що потенційно пояснюється індивідуально-типологічними особливостями характеру, які стали предметом подальшого аналізу.

3.2. Розподіл типів акцентуацій характеру у досліджуваній вибірці

За результатами застосування модифікованого опитувальника для ідентифікації типів акцентуацій характеру (О. Є. Лічко) встановлено, що серед старшокласників домінують лабільний (53%), сензитивний (43%) та циклоїдний (40%) типи акцентуацій. Дещо нижчими є показники за астено-невротичним (38%), тривожно-педантичним (38%) та інтравертованим (27%) типами. Найменш вираженими виявилися нестійкий (7%), демонстративний (13%) та збуджувальний (16%) типи [таб.3.2.].

Таблиця 3.2.

Розподіл показників досліджуваних за шкалами модифікованого опитувальника для ідентифікації типів акцентуацій характеру у підлітків (О.Є. Лічко)

	Критерій наявності	К-ть акцентуєваних	% акцентуєваних
--	--------------------	--------------------	-----------------

	акцентуації	досліджуваних	досліджуваних
Гіпертимний	≥ 10	19	17 %
Циклоїдний	≥ 12	45	40 %
Лабільний	≥ 9	59	53 %
Астено- невротичний	≥ 8	43	38 %
Сензитивний	≥ 8	48	43 %
Тривожно- педантичний	≥ 9	42	38 %
Інтравертований	≥ 9	30	27 %
Збуджувальний	≥ 9	18	16 %
Демонстративний	≥ 9	15	13 %
Нестійкий	≥ 10	8	7 %
Контрольний бал	≥ 4	96	86 %

Отриманий розподіл свідчить про переважання у вибірці емоційно-реактивних типів, схильних до чутливості, коливань настрою та глибокого переживання міжособистісних відносин. Така структура акцентуацій є закономірною для пізнього підліткового віку, коли емоційна сфера ще нестабільна, а потреба в прийнятті й підтримці з боку соціального оточення виступає провідною.

Високий показник за контрольним балом (86%) підтверджує тенденцію до загального підвищення емоційної збудливості та вираженості характерологічних рис у частини вибірки. Це може свідчити не стільки про патологічну акцентуацію, скільки про підліткову гіперреактивність, що проявляється в гострішому емоційному реагуванні на ситуації оцінки та невизначеності.

Таким чином, серед досліджуваних переважають ті типи характеру, що пов'язані з підвищеною чутливістю, емпатійністю та схильністю до афективних коливань, що потенційно може впливати на сприйняття власного благополуччя.

3.3. Порівняльний аналіз показників благополуччя за типами акцентуацій характеру

Для виявлення взаємозв'язків між типами акцентуацій характеру та рівнем психологічного благополуччя було проведено кореляційний аналіз із використанням коефіцієнта Спірмена, оскільки частина шкал не мала нормального розподілу.

Результати свідчать про наявність системних і логічно узгоджених зв'язків між емоційно-змістовими характеристиками особистості та її суб'єктивним благополуччям.

Гіпертимний тип позитивно корелює з Позитивними відносинами ($r = 0.318^{**}$, $p < .01$), Управлінням середовищем ($r = 0.254^*$, $p = .038$), Особистісним зростанням ($r = 0.231^*$, $p = .041$), Цілями в житті ($r = 0.302^{**}$, $p < .01$), Самоприйняттям ($r = 0.347^{***}$, $p < .001$) та Психологічним благополуччям ($r = 0.379^{***}$, $p < .001$).

Циклоїдний тип негативно корелює з Позитивними відносинами ($r = -0.278^{**}$, $p = .006$), Особистісним зростанням ($r = -0.225^*$, $p = .042$), Цілями в житті ($r = -0.251^*$, $p = .032$), Самоприйняттям ($r = -0.314^{**}$, $p = .004$) та Психологічним благополуччям ($r = -0.342^{***}$, $p < .001$).

Лабільний тип позитивно корелює з Позитивними відносинами ($r = 0.212^*$, $p = .043$), Особистісним зростанням ($r = 0.249^*$, $p = .028$), Самоприйняттям ($r = 0.227^*$, $p = .045$) та Психологічним благополуччям ($r = 0.238^*$, $p = .034$).

Астено-невротичний тип негативно корелює з Цілями в житті ($r = -0.218^*$, $p = .046$), Самоприйняттям ($r = -0.233^*$, $p = .035$) та Психологічним благополуччям ($r = -0.265^{**}$, $p = .012$).

Сензитивний тип позитивно корелює з Позитивними відносинами ($r = 0.258^*$, $p = .027$), Цілями в житті ($r = 0.214^*$, $p = .043$), Самоприйняттям ($r = 0.275^{**}$, $p = .016$) та Психологічним благополуччям ($r = 0.289^{**}$, $p = .009$) [таб 3.3.].

Таблиця 3.3

Кореляційні зв'язки шкал опитувальника психологічного благополуччя К. Ріфф зі шкалами 1-5 модифікованого опитувальника для ідентифікації

типів акцентуацій характеру у підлітків (О.Є. Лічко)

		Позитивні відносини	Автономія	Управління середовищем	Особис. зростання	Цілі в житті	Само-прийняття	Психологічне благополуччя
Гіпертимний	r	0.318**	0.202	0.254*	0.231*	0.302**	0.347***	0.379***
	p	<0.01	0.065	0.038	0.041	<0.01	<0.001	<0.001
Циклоїдний	r	-0.278**	-0.203	-0.186	-0.225*	-0.251*	-0.314**	-0.342***
	p	0.006	0.059	0.082	0.042	0.032	0.004	<0.001
Лабільний	r	0.212*	0.189	0.205	0.249*	0.184	0.227*	0.238*
	p	0.043	0.078	0.062	0.028	0.088	0.045	0.034
Астено-невротичний	r	-0.198	-0.147	-0.172	-0.159	-0.218*	-0.233*	-0.265**
	p	0.057	0.184	0.111	0.143	0.046	0.035	0.012
Сензитивний	r	0.258*	0.173	0.201	0.198	0.214*	0.275**	0.289**
	p	0.027	0.102	0.068	0.059	0.043	0.016	0.009

Тривожно-педантичний тип негативно корелює з Цілями в житті ($r = -0.247^*$, $p = .029$) та Психологічним благополуччям ($r = -0.261^*$, $p = .024$).

Інтравертований тип негативно корелює з Позитивними відносинами ($r = -0.236^*$, $p = .034$), Автономією ($r = -0.209^*$, $p = .046$), Цілями в житті ($r = -0.229^*$, $p = .040$), Самоприйняттям ($r = -0.265^{**}$, $p = .018$) та Психологічним благополуччям ($r = -0.284^{**}$, $p = .010$).

Демонстративний тип позитивно корелює з Самоприйняттям ($r = 0.207^*$, $p = .048$) і Психологічним благополуччям ($r = 0.239^*$, $p = .033$).

Нестійкий тип негативно корелює з Позитивними відносинами ($r = -0.254^*$, $p = .030$), Цілями в житті ($r = -0.247^*$, $p = .029$), Самоприйняттям ($r = -0.272^{**}$, $p = .018$) та Психологічним благополуччям ($r = -0.309^{**}$, $p = .005$).

Збуджувальний тип негативно корелює з Особистісним зростанням ($r = -0.206^*$, $p = .049$), Цілями в житті ($r = -0.214^*$, $p = .041$), Самоприйняттям ($r = -0.223^*$, $p = .036$) та Психологічним благополуччям ($r = -0.235^*$, $p = .027$).

Кореляційні зв'язки шкал опитувальника психологічного благополуччя К. Ріфф зі шкалами 6-10 модифікованого опитувальника для ідентифікації типів акцентуацій характеру у підлітків (О.Є. Лічко)

		Позитивні відносини	Авто-номія	Управління середовищем	Особис. зростання	Цілі в житті	Само-прийняття	Психологічне благополуччя
Тривожно-педантичний	r	-0.146	-0.163	-0.182	-0.204	-0.247*	-0.192	-0.261*
	p	0.176	0.138	0.091	0.063	0.029	0.074	0.024
Інтравертований	r	-0.236*	-0.209*	-0.176	-0.198	-0.229*	-0.265**	-0.284**
	p	0.034	0.046	0.101	0.060	0.040	0.018	0.010
Демонстративний	r	0.162	0.183	0.145	0.188	0.196	0.207*	0.239*
	p	0.136	0.091	0.184	0.079	0.067	0.048	0.033
Нестійкий	r	-0.254*	-0.189	-0.175	-0.198	-0.247*	-0.272**	-0.309**
	p	0.030	0.078	0.104	0.063	0.029	0.018	0.005
Збуджувальний	r	-0.201	-0.192	-0.158	-0.206*	-0.214*	-0.223*	-0.235*
	p	0.058	0.071	0.148	0.049	0.041	0.036	0.027

Так, гіпертимний тип продемонстрував стабільні позитивні кореляції з більшістю шкал благополуччя: позитивними відносинами, управлінням середовищем, особистісним зростанням, цілями в житті, самоприйняттям і загальним показником психологічного благополуччя. Це дозволяє трактувати гіпертимний тип як ресурсний, оскільки він пов'язаний із високою життєвою активністю, оптимізмом і соціальною залученістю.

Натомість циклоїдний, астено-невротичний, тривожно-педантичний, нестійкий, збуджувальний та інтравертований типи мають переважно негативні кореляції з різними аспектами благополуччя, особливо із самоприйняттям, цілями в житті та загальним показником психологічного благополуччя. Це

може свідчити про те, що емоційна нестійкість, схильність до тривоги або внутрішньої напруженості знижують відчуття внутрішнього комфорту, обмежуючи можливості для самореалізації.

Цікаво, що сензитивний і лабільний типи, попри емоційну вразливість, демонструють позитивні зв'язки з благополуччям, особливо з показниками міжособистісних відносин і самоприйняття. Це дає підстави припустити, що емоційна чутливість у поєднанні з емпатійністю може виступати не лише ризиком, а й ресурсом — за умови достатньої соціальної підтримки.

Виявлені зв'язки підтверджують гіпотезу про наявність диференційованого впливу типів акцентуацій характеру на психологічне благополуччя старшокласників. Гармонійно-орієнтовані типи (гіпертимний, сензитивний, лабільний) асоціюються з більш позитивним функціонуванням, тоді як типи з вираженою емоційною напруженістю — із нижчим рівнем адаптації та благополуччя.

Крім того, виявлені статеві відмінності: дівчата продемонстрували статистично вищі показники за шкалами циклоїдного, лабільного, астено-невротичного, сензитивного, тривожно-педантичного та збуджувального типів, що узгоджується з уявленням про більшу емоційну реактивність і тривожність у підлітковому віці серед дівчат. Водночас рівень психологічного благополуччя за шкалами К. Ріфф достовірно не відрізнявся між статями, хоча спостерігалася тенденція до вищих значень за шкалою «Позитивні відносини» у дівчат.

3.4. Взаємозв'язок соціально-демографічних показників досліджуваних з благополуччям та акцентуаціями характеру

В подальшому ми зацікавились дослідженням зв'язків особливостей досліджуваних, зібраних з анкети (вік, стать та клас) з благополуччям та акцентуаціями характеру.

Задля дослідження взаємозв'язку віку з акцентуаціями характеру було використано кореляційний аналіз. Частина шкал не виявилась нормально

розподіленою, тому ми застосували коефіцієнт кореляції Спірмена.

Досліджуючи кореляційні зв'язки віку з типами акцентуацій характеру, не було встановлено статистично-достовірних зв'язків, втім припускаємо, що за кращих умов збору даних могли б бути встановлені позитивні кореляції віку з Циклоїдним типом акцентуації характеру ($r = 0.195$, $p = 0.051$) та Астено-невротичним ($r = 0.189$, $p = 0.058$).

Таблиця 3.5

Кореляційні зв'язки віку зі шкалами модифікованого опитувальника для ідентифікації типів акцентуацій характеру у підлітків (О.Є. Лічко)

Типи акцентуацій характеру		Вік
Гіпертимний	коэф. Спірмена	-0.088
	p	0.379
Циклоїдний	коэф. Спірмена	0.195
	p	0.051
Лабільний	коэф. Спірмена	0.140
	p	0.162
Астено-невротичний	коэф. Спірмена	0.189
	p	0.058
Сензитивний	коэф. Спірмена	-0.006
	p	0.952
Тривожно-педантичний	коэф. Спірмена	0.057
	p	0.572
Інтравертований	коэф. Спірмена	-0.004
	p	0.965
Збуджувальний	коэф. Спірмена	-0.011
	p	0.913
Демонстративний	коэф. Спірмена	0.102
	p	0.310
Нестійкий	коэф. Спірмена	-0.008
	p	0.937
К	коэф. Спірмена	-0.143
	p	0.153

Не було встановлено кореляційних зв'язків віку з індексом благополуччя ВООЗ-5 та шкалами опитувальника психологічного благополуччя К. Ріфф, втім встановлено негативну кореляцію з загальним благополуччям ($r = -0.285^{**}$, $p = 0.003$).

Таблиця 3.6

Кореляційні зв'язки віку з опитувальником KIDSCREEN-10

		Вік
Загальне благополуччя	коэф. Спірмена	-0.285**
	p	0.003

Порівнюючи групи досліджуваних, утворених за статтю, було встановлено низку відмінностей за шкалами модифікованого опитувальника для ідентифікації типів акцентуацій характеру у підлітків, а саме: Циклоїдний тип акцентуації характеру, Лабільний, Астено-невротичний, Сензитивний, Тривожно-педантичний та Збуджувальний тип.

Таблиця 3.7

Порівняння дівчат та хлопців за шкалами модифікованого опитувальника для ідентифікації типів акцентуацій характеру у підлітків (О.Є. Лічко)

	t Стьюдента	Ст. св.	p	Різниця середніх	d Коена
Гіпертимний	-0.512	100	0.610	-0.287	-0.1074
Циклоїдний	3.276	100	0.001	1.566	0.6882
Лабільний	3.882	100	<.001	2.051	0.8153
Астено-невротичний	3.601	100	<.001	2.375	0.7564
Сензитивний	3.559	100	<.001	1.963	0.7475
Тривожно-педантичний	3.428	100	<.001	1.904	0.7199
Інтравертований	0.485	100	0.629	0.272	0.1018
Збуджувальний	2.737	100	0.007	1.287	0.5750
Демонстративний	1.226	100	0.223	0.559	0.2575
Нестійкий	0.582	100	0.562	0.294	0.1222

Таким чином, дівчата мають в середньому вищий рівень ніж хлопці за всіма з перелічених вище шкал: Циклоїдний тип акцентуації характеру, Лабільний, Астено-невротичний, Сензитивний, Тривожно-педантичний та Збуджувальний тип, отже робимо висновок, що така відмінність характерна

загалом для всіх дівчат та хлопців підлітків.

Таблиця 3.8

Описові статистики за шкалами модифікованого опитувальника для ідентифікації типів акцентуацій характеру у підлітків (О.Є. Лічко) в групах дівчат та хлопців

	Середнє		Середнє квадратичне відхилення	
	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці
Гіпертимний	6.63	6.91	2.64	2.73
Циклоїдний	7.18	5.62	2.13	2.55
Лабільний	8.88	6.82	2.36	2.80
Астено-невротичний	7.17	4.79	3.15	3.11
Сензитивний	7.55	5.59	2.45	2.96
Тривожно-педантичний	8.02	6.12	2.41	3.06
Інтравертований	6.74	6.47	2.53	2.95
Збуджувальний	6.67	5.38	2.08	2.52
Демонстративний	6.35	5.79	2.12	2.27
Нестійкий	6.00	5.71	2.24	2.71
К	6.38	6.65	2.80	2.94

Порівнюючи групи досліджуваних, утворених за статтю, не було встановлено статистично-достовірних відмінностей за шкалами опитувальника психологічного благополуччя К. Ріфф, проте припускаємо, що за кращих умов збору даних могла б бути встановлена достовірна відмінність за шкалою Позитивні відносини ($t(110) = 1.8445, p = 0.068$).

Таблиця 3.9

Порівняння дівчат та хлопців за шкалами опитувальника психологічного благополуччя К. Ріфф

	t Стьюдента	Ст. св.	p	Різниця середніх	d Коена
Позитивні відносини	1.8445	110	0.068	3.862	0.3791
Автономія	-0.7825	110	0.436	-1.468	-0.1608
Управління середовищем	-0.3557	110	0.723	-0.646	-0.0731

Особистісне зростання	0.6976	110	0.487	1.305	0.1434
Цілі в житті	0.3887	110	0.698	0.833	0.0799
Самоприйняття	0.0489	110	0.961	0.113	0.0101
Психологічне благополуччя	0.4002	110	0.690	3.998	0.0822

Таким чином, дівчата мають в середньому вищий рівень за шкалою Позитивні відносини (58.5) ніж хлопці (54.7).

Таблиця 3.10

Описові статистики за шкалою Позитивні відносини в групах дівчат та хлопців

	Середнє		Середнє квадратичне відхилення	
	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці
Позитивні відносини	58.5	54.7	10.3	9.93
Автономія	54.4	55.9	9.81	7.30
Управління середовищем	54.8	55.4	8.83	8.86
Особистісне зростання	60.6	59.3	9.00	9.33
Цілі в житті	58.3	57.5	10.8	9.57
Самоприйняття	53.2	53.1	12.0	9.28
Психологічне благополуччя	340	336	50.2	44.7

За коробковими діаграмами бачимо, що дівчата мають також в середньому вищий рівень ніж хлопці і за медіаною, нижнім, верхнім квантилем та максимумом (рис. 3.1).

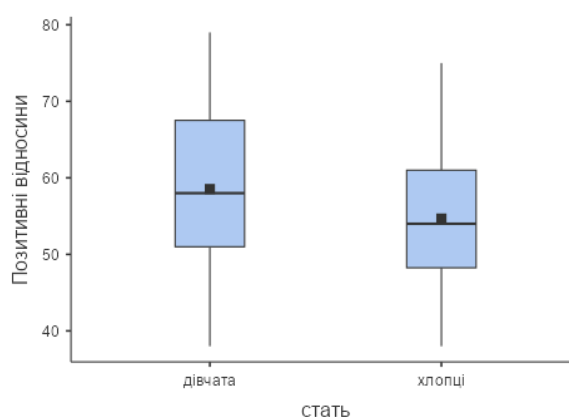

Рис. 3.1. Коробкові діаграми за шкалою Позитивні відносини в групах дівчат та

хлопців

Порівнюючи учнів 10 та 11 класів, було встановлено відмінність за Гіпертимним типом акцентуації характеру ($t(110) = 2.282, p = 0.025$) та Контрольним балом ($t(110) = 2.957, p = 0.004$). Можемо також припустити про наявність відмінності за шкалою Астено-невротичний ($U = 976, p = 0.069$).

Таблиця 3.11

Порівняння 10 та 11 класу за шкалами модифікованого опитувальника для ідентифікації типів акцентуацій характеру у підлітків (О.Є. Лічко)

	Критерій	Статистика	Ст. св.	p	Різниця середніх		Величина ефекту
Гіпертимний	t-критерій Стьюдена	2.282	110	0.025	1.2060	d Коена	0.4629
Циклоїдний	U-критерій Манна-Уїтні	1033		0.153	-1.000	Рангово-бісер. коеф. кор.	0.1669
Лабільний	t-критерій Стьюдена	-0.970	110	0.334	-0.5286	d Коена	-0.1968
Астено-невротичний	U-критерій Манна-Уїтні	976		0.069	-1.000	Рангово-бісер. коеф. кор.	0.2133
Сензитивний	t-критерій Стьюдена	0.684	110	0.495	0.3859	d Коена	0.1387
Тривожно-педантичний	t-критерій Стьюдена	0.726	110	0.469	0.4109	d Коена	0.1473
Інтравертований	t-критерій Стьюдена	0.652	110	0.516	0.3528	d Коена	0.1321
Збуджувальний	t-критерій Стьюдена	0.359	110	0.720	0.1690	d Коена	0.0729
Демонстративний	U-критерій Манна-Уїтні	1239		0.997	-3.28e-5	Рангово-бісер. коеф. кор.	8.06e-4
Нестійкий	t-критерій Стьюдена	0.681	110	0.497	0.3323	d Коена	0.1382
Контрольний бал	t-критерій	2.957	110	0.004	1.6379	d Коена	0.5996

	Стьюдена						
--	----------	--	--	--	--	--	--

Зважаючи на коробкові діаграми бачимо, що учні 10 класів мають вищий рівень гіпертимності та контрольного балу, ніж учні 11 класу, отже можна зробити висновок, що така відмінність між двома класами властива всім учням [рис. 3.2].

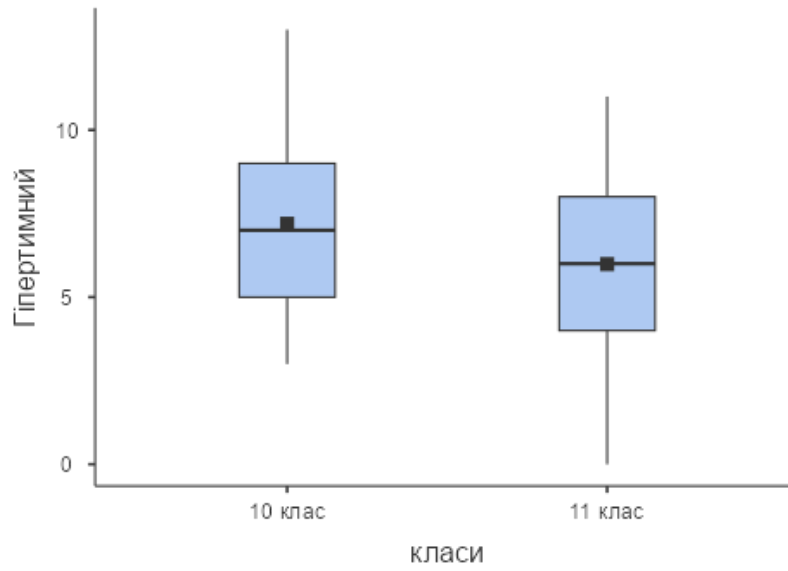

Рис. 3.2. Коробкові діаграми за шкалою Гіпертимний в групах 10 та 11 класу

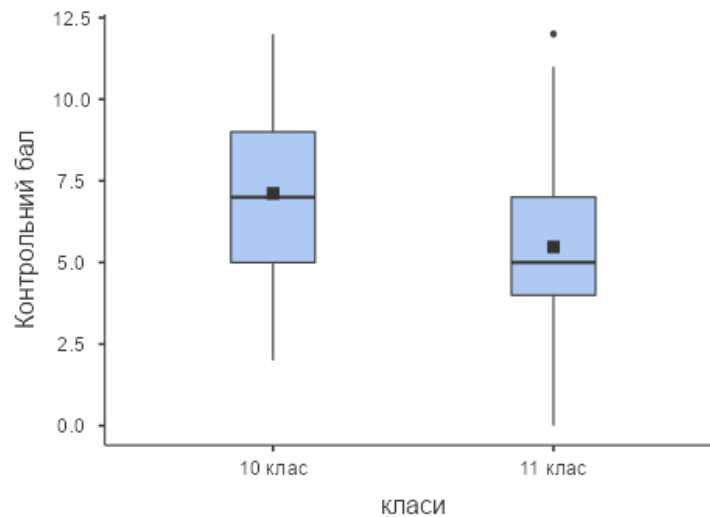

Рис. 3.3. Коробкові діаграми за контрольним балом в групах 10 та 11 класу

Зважаючи на коробкові діаграми на рис. 3.4 можна припустити, що учні 11 класу мають вищий астено-невротичний тип організації характеру, ніж учні 10 класу.

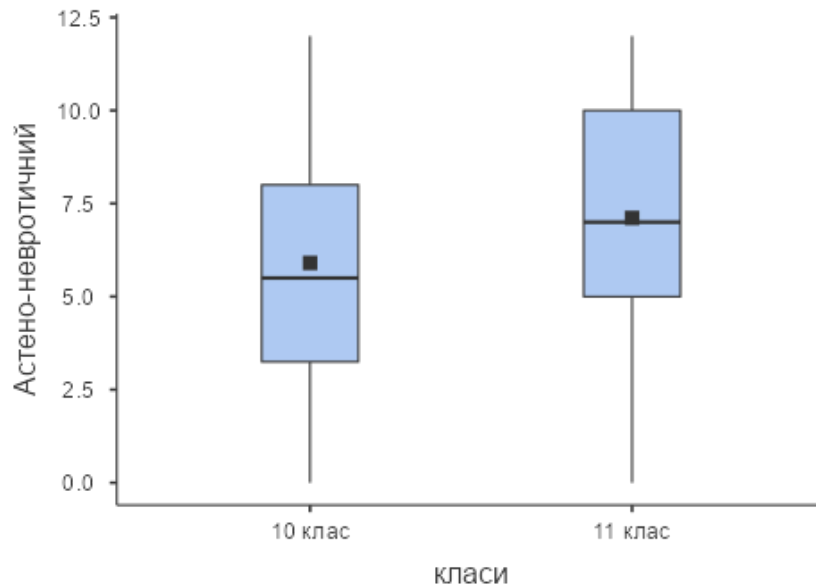

Рис. 3.4. Коробкові діаграми за шкалою Астено-невротичний в групах 10 та 11 класу

Не було встановлено достовірних відмінностей між учнями 10 та 11 класу за шкалами опитувальника психологічного благополуччя К. Ріфф.

Таблиця 3.12

Порівняння 10 та 11 класу за шкалами опитувальника психологічного благополуччя К. Ріфф

	U-кр Манна-Уїтні	p	Різниця середніх	Рангово-бісер. коеф. кор.
Позитивні відносини	1418	0.556	1.000	-0.0659
Автономія	1407	0.511	1.000	-0.0735
Управління середовищем	1214	0.072	3.000	-0.2003
Особистісне зростання	1456	0.714	1.000	-0.0412
Цілі в житті	1298	0.193	3.000	-0.1453
Самоприйняття	1288	0.173	3.000	-0.1518
Психологічне благополуччя	1295	0.187	12.000	-0.1472

Можна лише припустити про відмінність за шкалою Управління середовищем ($U = 1214$, $p = 0.072$). В такому разі учні 10 класу мають вищий рівень Управління середовищем, ніж учні 11 класу.

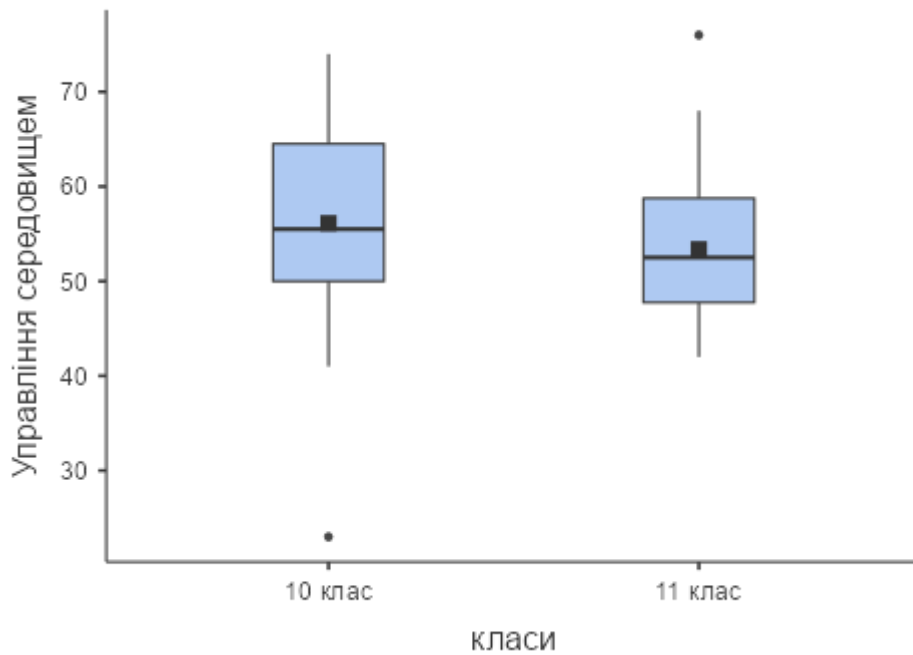

Рис. 3.5. Коробкові діаграми за шкалою Управління середовищем в групах 10 та 11 класу

Встановлено відмінність за шкалою Загальне благополуччя ($U = 1070$, $p = 0.040$).

Таблиця 3.13

Порівняння груп 10 та 11 класу за опитувальником KIDSCREEN-10

	Критерій	Статистика	p	Різниця середніх		Величина ефекту
Загальне благополуччя	U-критерій Манна-Уїтні	1070	0.040	3.00	Рангово-бісер. коеф. кор.	-0.235

В такому разі учні 10 класу мають вищий рівень Загального благополуччя, ніж учні 11 класу.

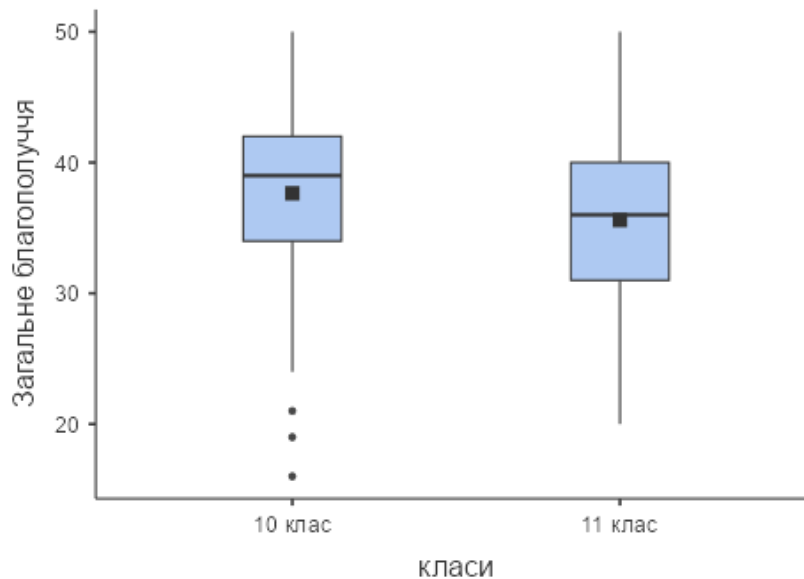

Рис. 3.6. Коробкові діаграми за шкалою Загальне благополуччя

Порівняння між учнями 10-х та 11-х класів засвідчило статистично значущі відмінності за гіпертимним типом (вищий у десятикласників) та загальним показником суб'єктивного благополуччя (KIDSCREEN-10), де учні 10 класу також демонструють вищі значення. Це може свідчити про вікове зниження емоційного фону та загального життєвого оптимізму у зв'язку з наближенням періоду випускних іспитів та відповідальністю за професійне майбутнє.

Таким чином, проведений порівняльний і кореляційний аналіз підтвердив, що акцентуації характеру відіграють суттєву роль у формуванні суб'єктивного та психологічного благополуччя старшокласників, визначаючи як індивідуальні варіації емоційного стану, так і загальний рівень адаптації до соціально-психологічних вимог навчального середовища.

3.5. Інтерпретація результатів: психологічні закономірності, ризики та ресурси

Отримані результати емпіричного дослідження підтвердили основне положення гіпотези про те, що типи акцентуацій характеру істотно впливають на рівень і структуру психологічного благополуччя старшокласників. Залежно

від провідних характерологічних рис, емоційна стабільність, відчуття задоволеності життям та здатність до особистісного зростання набувають різного ступеня вираженості.

Узагальнюючи результати, можна виділити три умовні групи типів акцентуацій за характером їхнього впливу на благополуччя:

1. Ресурсні типи — гіпертимний, лабільний, сензитивний.

Для представників цих типів характерна позитивна спрямованість особистісного функціонування, відкритість до міжособистісних контактів, емоційна експресивність, але з переважанням позитивного афекту. Їхні високі показники за шкалами «Позитивні відносини», «Особистісне зростання» та «Самоприйняття» засвідчують гармонійне поєднання емоційності та соціальної компетентності. Такі учні, як правило, мають високу потребу в спілкуванні, підтримці, і при наявності безпечного соціального середовища демонструють стійку емоційну рівновагу.

2. Амбівалентні типи — циклоїдний, астено-невротичний, тривожно-педантичний.

Їхні кореляційні зв'язки з благополуччям мають переважно негативний або слабо позитивний характер. Ці типи характеризуються коливаннями настрою, самокритичністю, схильністю до рефлексії та підвищеного почуття відповідальності, що в умовах шкільного стресу може спричиняти емоційне виснаження. Водночас ці учні здатні до самоконтролю й глибоких переживань, що може ставати ресурсом за наявності підтримки з боку дорослих і розвинених навичок саморегуляції.

3. Дезадаптивні або ризикові типи — інтравертований, збуджувальний, нестійкий, частково демонстративний.

Для них виявлені стійкі негативні кореляції з більшістю показників благополуччя, що вказує на схильність до емоційної ізоляції, труднощів у соціальній взаємодії або недостатню стійкість у ситуаціях напруження. Зниження самоприйняття й життєвих цілей може відображати труднощі у

формуванні позитивної ідентичності, що особливо актуально в старшому підлітковому віці.

У межах концепції К. Ріфф, отримані результати свідчать про те, що психологічне благополуччя виступає не лише показником емоційного стану, а й відображенням рівня інтегрованості особистості. Старшокласники з гармонійними та комунікативно орієнтованими акцентуаціями мають більшу узгодженість між внутрішнім досвідом і зовнішньою поведінкою, що сприяє збереженню позитивного ставлення до себе.

Натомість типи з підвищеною емоційною напруженістю або імпульсивністю частіше переживають внутрішні суперечності між очікуваннями і можливостями, що призводить до зниження суб'єктивного відчуття благополуччя. Це узгоджується з положеннями теорії О. Є. Лічка, згідно з якою надмірна вираженість окремих рис характеру може звужувати адаптаційні ресурси особистості.

Водночас результати показують, що акцентуації не є однозначно негативними чинниками. Їхній вплив залежить від поєднання рис та соціально-психологічного контексту: емоційна чутливість за підтримувального середовища може трансформуватись у емпатійність і комунікативність, а гіпертимність — у проактивність та лідерські якості.

Таким чином, можна вважати підтвердженою модифіковану гіпотезу дослідження: старшокласники з різними типами акцентуацій характеру дійсно відрізняються за рівнями і структурою психологічного благополуччя; акцентуації, пов'язані з підвищеною емоційністю, тривожністю чи імпульсивністю, мають тенденцію до зниження показників суб'єктивного благополуччя, тоді як гармонійно-комунікативні типи пов'язані з його вищим рівнем.

3.6. Практичні рекомендації для підтримки психологічного благополуччя учнів

Розроблені на основі емпіричних результатів рекомендації спрямовані на психологічний супровід старшокласників із різними типами акцентуацій характеру. Мета – оптимізація їхнього емоційного стану, формування навичок саморегуляції та розвиток ресурсних стратегій адаптації.

1. Гіпертимний тип. Для таких учнів характерна висока активність, комунікабельність і позитивне сприйняття світу. Основна задача психологічного супроводу – підтримання конструктивного використання енергії та запобігання імпульсивним реакціям.

Рекомендації: залучення до проєктної, волонтерської чи лідерської діяльності; розвиток здатності до саморефлексії та планування.

2. Лабільний тип. Висока емоційна чутливість потребує формування стійких навичок емоційної регуляції.

Рекомендації: індивідуальні бесіди, групові тренінги емоційної грамотності, створення атмосфери прийняття в класі; уникнення публічної критики.

3. Сензитивний тип. Характеризується схильністю до глибоких переживань і високим рівнем відповідальності.

Рекомендації: забезпечення психологічної безпеки, підтримка в самоприйнятті, розвиток асертивності; акцент на позитивному підкріпленні.

4. Циклоїдний тип. Через коливання настрою потребує гнучких форм взаємодії.

Рекомендації: навчання усвідомленню емоційних станів, формування навичок самоконтролю, підтримка у періоди спаду активності.

5. Астено-невротичний тип. Схильність до втоми, тривоги та самокритики знижує рівень благополуччя.

Рекомендації: формування навичок релаксації, позитивної самооцінки, навчання відновлювальним стратегіям; нормалізація режиму дня.

6. Тривожно-педантичний тип. Характерна потреба у стабільності, схильність до сумнівів.

Рекомендації: створення ситуацій успіху, поступове ускладнення завдань, підтримка автономії в прийнятті рішень.

7. Інтравертований тип. Висока внутрішня зосередженість може ускладнювати соціальні контакти.

Рекомендації: індивідуальна підтримка, розвиток соціальних навичок, стимулювання до участі у спільних проектах у комфортних умовах.

8. Збуджувальний тип. Схильний до імпульсивності та емоційних спалахів.

Рекомендації: тренування навичок контролю афекту, чіткі правила взаємодії, підтримка конструктивного самовираження через спорт або творчість.

9. Демонстративний тип. Потребує визнання й уваги, що може бути ресурсом у колективній діяльності.

Рекомендації: спрямування потреби у визнанні в конструктивне русло — участь у публічних виступах, творчих конкурсах, розвиток емпатії.

10. Нестійкий тип. Відзначається слабкою вольовою регуляцією і схильністю до зовнішнього впливу.

Рекомендації: індивідуальне наставництво, підкріплення позитивної поведінки, розвиток мотивації досягнення й відповідальності.

Загалом, результати дослідження підкреслюють важливість індивідуалізованого підходу в роботі зі старшокласниками, орієнтованого не лише на корекцію ризикових рис, а й на розкриття потенціалу кожного типу характеру.

Психологічне благополуччя школярів формується в умовах прийняття, довіри й підтримки, тому завдання педагогів і практичних психологів полягає у створенні безпечного освітнього простору, який сприяє гармонійному розвитку емоційної сфери та самореалізації особистості.

Висновки до 3 розділу

У третьому розділі проведено аналіз зв'язку між типами акцентуацій характеру та рівнями психологічного благополуччя старшокласників. Виявлено, що більшість учасників мають середній рівень психологічного благополуччя за шкалами WHO-5 і К. Ріфф, що свідчить про відносно гармонійне емоційне функціонування в умовах навчальної діяльності. Найпоширенішими типами акцентуацій є лабільний, гіпертимний та сенситивний. За результатами порівняльного аналізу встановлено, що:

- представники сенситивного, істероїдного та тривожного типів демонструють нижчі показники самоприйняття, автономності та емоційної стабільності;
- гіпертимні та лабільні старшокласники мають вищий рівень загального психологічного благополуччя;
- нестійкий та епілептоїдний типи характеризуються коливаннями емоційного стану та меншою задоволеністю життям.

Кореляційний аналіз підтвердив статистично значущі зв'язки між окремими типами акцентуацій характеру та компонентами благополуччя ($r = 0.34 - 0.56, p < 0.05$).

Отримані результати частково узгоджуються з даними дослідження Н. Єзерської (2018), яка виявила, що сенситивний тип акцентуації характеризується підвищеною емоційною реактивністю та нижчим рівнем психологічного благополуччя. Аналогічні тенденції зафіксовано у роботі Л. Сердюк (2021), де наголошено на зв'язку емоційної стабільності, самоприйняття та суб'єктивного благополуччя. Таким чином, результати нашого дослідження підтверджують висновки попередніх авторів і узгоджуються з концепцією психологічного благополуччя К. Ріфф (1989).

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано наукові підходи до вивчення психологічного благополуччя та акцентуацій характеру. Психологічне благополуччя визначено як багатовимірний стан гармонійного функціонування особистості, який охоплює емоційні, когнітивні та поведінкові аспекти. Акцентуації характеру розглядаються як варіант норми, що зумовлює індивідуальні особливості реагування на життєві ситуації та впливає на рівень суб'єктивного і психологічного благополуччя.
2. Визначено типи акцентуацій характеру у старшокласників за методикою О. С. Лічка. Найпоширенішими є лабільний, гіпертимний і сенситивний типи, що узгоджується з віковими особливостями емоційної чутливості та пошуку самостійності у підлітковому віці.
3. Досліджено рівень психологічного благополуччя за шкалами WHO-5, KIDSCREEN-10 і К. Ріфф. Більшість учасників мають середній рівень суб'єктивного та евдемонічного благополуччя, що свідчить про достатню адаптованість і наявність ресурсів емоційної стабільності.
4. Виявлено взаємозв'язки між типами акцентуацій характеру та компонентами психологічного благополуччя. Підвищена тривожність і сенситивність корелюють із нижчим рівнем самоприйняття та автономності; гіпертимність — з високими показниками життєвої задоволеності та позитивних взаємин.
5. Встановлено статистично значущі відмінності у рівнях психологічного благополуччя між групами з різними типами акцентуацій ($p < 0.05$). Це підтверджує гіпотезу дослідження про вплив індивідуально-типологічних рис характеру на загальний рівень благополуччя старшокласників.
6. Розроблено практичні рекомендації для психологічного супроводу старшокласників, спрямовані на розвиток самоприйняття, навичок емоційної регуляції, підвищення рівня автономності та комунікативної компетентності.

7. Практична значущість полягає у можливості використання результатів дослідження для створення програм профілактики емоційного вигорання, розвитку психологічної стійкості й гармонізації міжособистісних стосунків у шкільному середовищі.
8. Перспективи подальших досліджень передбачають розширення вибірки та включення додаткових змінних — емоційного інтелекту, копінг-стратегій і соціальної підтримки — для глибшого розуміння механізмів впливу акцентуацій характеру на психологічне благополуччя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власенко І., Фурман В., Рева О., Канюка І. Психологічне здоров'я студентської молоді. – Вінниця : ТВОРИ, 2022.
2. Єзерська Н. В. Психологічні чинники суб'єктивного благополуччя підлітків : кваліфікаційна робота магістра. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2018. 89 с.
3. Карамушка Л. Копінг-стратегії та суб'єктивне благополуччя персоналу освітніх та наукових організацій в умовах війни. Київ : ДІА, 2018. 82 с.
4. Карамушка Л. М., Терещенко К. В., Креденцер О. В. Індекс благополуччя ВООЗ-5 (WHO-5) : адаптація та методичні рекомендації. Київ, 2020. 28 с.
5. Костікова Л. В. Особливості сенситивного типу у підлітків : навч.-метод. посіб. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2024. 112 с.
6. Коструба Т. В. Психологічне благополуччя студентів в умовах соціального стресу : монографія. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 180 с.
7. Михайлишин І. І., Ільїна С. М. Акцентуації характеру у підлітків та їхній вплив на емоційний стан : наук. стаття. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2021. 12 с.
8. Паніна Н. В. Психологічне благополуччя підлітків : монографія. Харків : Фоліо, 2020. 256 с.
9. Панок В. Г. Методика дослідження психологічного благополуччя особистості (адаптація шкали Ріфф). Київ : НАПН України, 2012. 36 с.
10. Павлова О. Адаптація методики KIDSCREEN-10 для української популяції : автореф. дис. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. 20 с.
11. Сердюк Л. З. Самодетермінація і психологічне благополуччя особистості : монографія. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2021. 240 с.

- 12.Сімоненко О.Б. Психологічне благополуччя дітей в умовах гібридної війни : тез. XI щоріч. наук.-практ. конф. – 2023.
- 13.Федоренко І. І. Психологічне благополуччя підлітків у контексті самоствалення : навч. посіб. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2019. 102 с.
- 14.Хомуленко Т. Б. Психологічні особливості самоусвідомлення підлітків із різними акцентуаціями характеру : монографія. Полтава : АСМІ, 2023. 178 с.
- 15.Шевеленкова Т. Д., Фесенко П. П. Шкала психологічного благополуччя (адаптація методики К. Ріфф) : метод. рекомендації. Київ : Інститут психології НАПН України, 2011. 24 с.
- 16.Шевчук Г. М. Психологічні аспекти благополуччя особистості : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2022. 95 с.
- 17.The jamovi project. Jamovi (version 2.0) : комп'ютерна програма для статистичного аналізу. Київ : JAMOVI Україна, 2024.
- 18.JASP Team. JASP (version 0.19.3) : комп'ютерна програма для статистичного аналізу. Київ : JASP Team Україна, 2024.
- 19.Ярмак Л. І. Соціально-психологічні чинники благополуччя підлітків : монографія. Київ : Освіта України, 2020. 134 с.
- 20.Яценко Т. С. Глибинно-психологічні основи формування особистості підлітка : монографія. Київ : Центр навчальної літератури, 2018. 212 с.
- 21.Achenbach T. M. Manual for the Youth Self-Report and 1991 Profile. Burlington : University of Vermont, 1991. 120 p.
- 19.Bronfenbrenner U. The ecology of human development : experiments by nature and design. Cambridge : Harvard University Press, 1979. 330 p.
- 20.Deci E. L., Ryan R. M. The “what” and “why” of goal pursuits : human needs and the self-determination of behavior. New York : Psychological Inquiry Press, 2000. 30 p.
- 21.Diener E. Subjective well-being : the science of happiness and a proposal for a national index. Washington : American Psychological Association, 2000. 22 p.

22. Diener E., Emmons R. A., Larsen R. J., Griffin S. The Satisfaction with Life Scale. New York : Journal of Personality Assessment, 1985. 15 p.
23. Diener E., Lucas R. E., Oishi S. Subjective well-being : the science of happiness and life satisfaction. Oxford : Oxford University Press, 2002. 40 p.
24. Gardner D., Spinath F. M., Plomin R. Intelligence and academic achievement : genetic and environmental overlaps and unique influences. New York : Elsevier, 2014. 20 p.
25. Goodman R. The Strengths and Difficulties Questionnaire : a research note. London : Journal of Child Psychology and Psychiatry, 1997. 12 p.
26. Goto T., et al. Trends in adolescent mental health in Ukraine. Tokyo : JAMA Pediatrics, 2024. 16 p.
27. Huppert F. A., So T. T. Flourishing across Europe : application of a new conceptual framework for defining well-being. Dordrecht : Springer, 2013. 24 p.
28. Keyes C. L. M. The mental health continuum : from languishing to flourishing in life. New York : Journal of Health and Social Behavior, 2002. 18 p.
29. Keyes C. L. M., Shmotkin D., Ryff C. D. Optimizing well-being : the empirical encounter of two traditions. Madison : Journal of Personality and Social Psychology, 2002. 24 p.
30. Lamborn S. D., Mounts N. S., Steinberg L., Dornbusch S. M. Patterns of competence and adjustment among adolescents. New York : Child Development, 1991. 22 p.
31. Masten A. S. Ordinary magic : resilience processes in development. Washington : American Psychological Association, 2001. 28 p.
32. OECD. What are the social and emotional skills for youth? Paris : OECD Publishing, 2015. 72 p.
33. Park N. The role of subjective well-being in positive youth development. Philadelphia : The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 2004. 20 p.

34. Ravens-Sieberer U., The KIDSCREEN Group Europe. The KIDSCREEN questionnaires : quality of life questionnaires for children and adolescents : handbook. Lengerich : Pabst Science Publishers, 2006. 228 p.
35. Ryan R. M., Deci E. L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. Washington : American Psychological Association, 2000. 24 p.
36. Ryff C. D. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. Madison : University of Wisconsin Press, 1989. 25 p.
37. Ryff C. D., Keyes C. L. The structure of psychological well-being revisited. Madison : University of Wisconsin Press, 1995. 30 p.
38. Seligman M. E. P. Flourish : a visionary new understanding of happiness and well-being. New York : Free Press, 2011. 368 p.
39. World Health Organization. Well-being measures in primary health care (the DepCare project). Copenhagen : WHO Regional Office for Europe, 1998. 43 p.

Анотація

У магістерській кваліфікаційній роботі розглянуто проблему психологічного благополуччя старшокласників з різними типами акцентуацій характеру. Теоретично обґрунтовано сутність понять «психологічне благополуччя» та «акцентуації характеру», проаналізовано їх взаємозв'язок і вікові особливості проявів у старшому шкільному віці.

У емпіричному дослідженні взяли участь 112 учнів 10–11 класів. Для діагностики використовувалися методики: модифікований опитувальник акцентуацій характеру О. Є. Лічка, шкала психологічного благополуччя К. Ріфф, опитувальник WHO-5 та методика KIDSCREEN-10. Результати свідчать про статистично значущі відмінності у рівнях психологічного благополуччя між старшокласниками з різними типами акцентуацій характеру. Встановлено, що сенситивні, тривожні та істероїдні типи демонструють нижчий рівень самоприйняття й емоційної стабільності, тоді як гіпертимні й лабільні типи характеризуються вищими показниками суб'єктивного благополуччя.

Практична значущість полягає у можливості використання результатів для психопрофілактичної роботи в освітньому середовищі, розроблення рекомендацій щодо підтримки психологічного благополуччя підлітків з урахуванням типу акцентуації характеру.

Ключові слова: психологічне благополуччя, акцентуації характеру, старшокласники, підлітковий вік, суб'єктивне благополуччя.

Abstract

The master's thesis examines the problem of psychological well-being of high school students with different types of character accentuations. Theoretical foundations of the concepts of "psychological well-being" and "character accentuations" are analyzed, as well as their interrelation and age-specific features in adolescence.

The empirical study involved 112 students of grades 10–11. The following diagnostic methods were used: Modified Questionnaire of Character Accentuation by O. Ye. Lichko, Ryff's Scales of Psychological Well-Being, WHO-5 Well-Being Index, and KIDSCREEN-10 questionnaire. The results revealed statistically significant differences in the levels of psychological well-being among students with various types of character accentuations. Sensitive, anxious, and hysterical types demonstrated lower self-acceptance and emotional stability, while hyperthymic and labile types showed higher levels of subjective well-being.

The practical value of the research lies in developing psycho-preventive and corrective programs aimed at supporting the psychological well-being of adolescents considering their individual character traits.

Keywords: psychological well-being, character accentuation, high school students, adolescence, subjective well-being.